

refundació de la seva gran competidora UGT. Fins i tot s'hi deu trobar la clau de la conversió d'un sindicalisme sovint *groguenc* com el dels nacionalistes bascos del primer terç del segle, en un sindicalisme *tout court* com el d'ELA-STV del darrer mig segle. I fou, precisament, en aquests anys quan ni CDC —inexistent— ni cap dels seus socis fundadors —ben presents en altres instàncies de l'antifranquisme— s'ocuparen del moviment obrer organitzat com a *pal de paller* de l'antifranquisme que s'estava produint, sinó que van privilegiar la formació d'una altra mena de *pal de paller* que, per força, havia de resultar incompatible. En definitiva, el de Rúa és un bon assaig, amb punts d'interès molt notables en l'explicació del treball entre bastidors, dels neguits i de les obsessions d'un partit en anys d'èxit esclatant, que, per a alguns dels seus dirigents, encara no ho devia ser prou. L'autor hi demostra ofici, però tal vegada s'ha embarcat en un objectiu menor del que les seves qualitats mereixien a l'hora de plantejar-se una meta ambiciosa.

N'esperarem noves notícies, perquè tant a l'un com a l'altra estic segur que els tornaré a llegir amb atenció.

Martí Marín

José Antonio Piqueras: *Cánovas y la derecha española. Del magnicidio a los neocón*, Ediciones Península, Barcelona, 2008, 698 pp.

«Podemos conformarnos con nuestro presente sin necesidad de construir un nuevo pasado o considerar que aquél tan lejano hizo posible éste». Aquestes paraules, extretes de la penúltima de les més de sis-cents pàgines del llibre que ens ofereix el professor Piqueras, sintetitzen de manera

succinta el seu contingut, que no és altre que l'exploració de la utilització selectiva que s'ha fet al llarg del darrer segle d'allò que va representar Cánovas del Castillo i el canovisme. És a dir, des de l'assassinat, el 1897, a mans d'un anarquista italià fins a la commemoració del centenari de la seva mort, l'any 1997, amb un conjunt d'actes i celebracions apadrinades pel govern del Partit Popular. En total, cent anys d'història que l'autor pren com a marc temporal per la seva anàlisi crítica de l'ús històric amb finalitats polítiques i ideològiques que s'ha fet, per part de les dretes espanyoles, d'una figura considerada per molts com el polític més emblemàtic de la contemporaneïtat espanyola. *El Monstre*, li deien ja els seus coetanis, en l'afany de remarcar les qualitats que se li atribuïen. Ministre d'Isabel II, i sempre arrencat en el liberalisme més conservador, Cánovas del Castillo passà de conspirar contra la República de 1873 a preparar el retorn de la monarquia borbònica, durant la qual presidí fins a sis vegades el govern de la monarquia restaurada d'Alfons XII.

Precedida d'una breu introducció i acabada amb unes consideracions a tall d'epíleg final, l'obra s'estructura en tres parts. A la primera s'explora la biografia del personatge, tot contextualitzant el moment històric en què aquest va construir el seu *cursus honorum*. El títol respon al recorregut d'un jove de províncies, en paraules de l'autor, per la història d'una ambició de poder, així com pels trets més definitoris del nou ordre social en què s'assentà la monarquia restaurada. Va ser durant la «Gloriosa Revolució» de 1868 quan Cánovas adquirí el perfil ideal per esdevenir interlocutor i intèrpret d'unes classes burgeses necessitades d'un Estat que els assegurés millor la preservació dels seus interessos. L'opció política escollida per Cánovas en aquests moments

mostra els límits del seu liberalisme, amarat d'aversió pels valors democràtics i de pragmatisme, cosa que el dugué a la implantació d'unes noves formes de fer política pensades en benefici del «govern d'una minoria capacitada». Esdevingut nou líder conservador, l'estabilitat del sistema que propugnà reposava en l'exclusió de qualsevol oposició real, la corrupció i la coacció, com bé assenyala l'autor quan recorda que les garanties constitucionals van estar suspeses el 40% del temps comprès entre 1874 i 1902. Aquest és un dels aspectes més característics d'una tradició política que el neoconservadorisme de final del segle XX reivindicà com a antecedent i referent.

És des d'aquest reclam que l'autor ens ofereix elements per tractar d'entendre millor el caràcter d'aquests precedents tan directament lligats amb la construcció de la democràcia a Espanya, abans i després de la dictadura franquista. Ja al final de la dècada dels setanta, el professor Miguel Artola encetava un corrent interpretatiu que reiterava —en la direcció marcada pels regeneracionistes del 98— la importància per al futur de l'Estat modern de l'herència del «pseudoparlamentarisme» canovista, amb la càrrega que comportava —com he escoltat comentar al professor Artola, gairebé dues dècades després de publicar els primers treballs sobre el tema— de desprestigi i desvalorització de la política i dels polítics, instal·lats en unes pràctiques caciquils que obstaculitzaren l'evolució cap a un règim de plenes llibertats. Més aviat al contrari, ja que és en la desvirtuació del sufragi i de la vida parlamentària practicada durant tantes dècades on cal cercar l'allunyament de les classes populars de la política liberal i la cerca d'alternatives que poc tenien a veure amb el «tornisme» consolidat arran del Pacto del Pardo. La realitat política resul-

tant de l'alternança governamental pactada ha estat, però, mereixedora de diverses denominacions —*bipartidisme constructiu* o *règim d'oligarquia competitiva* n'han dit a voltes— i és sobre el caràcter d'aquestes conceptualitzacions i de les conseqüències que se n'han derivat, que l'autor reflexiona críticament en la segona part del llibre: «*Elogio, desnuesto y reinvencción de Cánovas*».

La metodologia emprada descansa, com així es fa saber al llarg del llibre, en l'anàlisi historiogràfica —recolzada en la consulta de fonts periodístiques i arxivístiques, entre les quals destaca l'epistolari de Cánovas del Castillo, fins ara molt poc utilitzat— de les obres que, des dels seus coetanis fins ara, s'han escrit sobre Cánovas, el canovisme i els esdeveniments de la història contemporània espanyola que d'alguna manera s'hi poden associar. La munió d'autors, llibres, institucions, perfils biogràfics i comentaris que apareixen en el fil discursiu de l'autor són d'una erudició i exhaustivitat inusuals. Les qüestions relacionades amb la fabricació del mite i la seva denigració o exaltació són tantes —la idea d'ordre, la concepció de la nació, la política imperial, la constitució interior i les continuïtats històriques...— que la lectura d'aquestes planes necessita, com així ho recomana l'autor, d'una bona dosi de paciència i concentració. No és estrany que algunes de les ressenyes crítiques sobre aquesta obra considerin que moltes de les qüestions tractades resulten forçades i que, en algun cas, tenen poc a veure amb l'eix argumental del llibre. Tanmateix, l'exercici de crítica historiogràfica que l'autor ens ofereix compensa l'esforç de lectura disciplinada.

Malgrat l'exaltació immediata de la figura de Cánovas que seguí la seva mort, Piqueras analitza les raons de l'oblit posterior que es perllongà fins a la segona fase de la dictadura de Primo de Rivera,

quan es començà a recuperar la memòria de la monarquia constitucional que Cánovas representava. En l'entremig, hi són presents les crítiques que rebé de part dels regeneracionistes, així com d'intel·lectuals com el filòsof José Ortega y Gasset o l'escriptor Leopoldo Alas «Clarín», totes dues demolidores. La biografia del marquès de Lerma, *Cánovas o el hombre de Estado*, publicada el 1931, contribuï a la construcció del mite de Cánovas, de qui en temps republicans els homes d'Acción Española en feren una lectura autoritària. El llarg recorregut continua per les tres dècades següents, analitzant les crítiques falangistes de què fou objecte el personatge; la valoració que va merèixer entre les diferents branques monàrquiques; l'actitud que despertà en els tecnòcrates de l'Opus Dei, ben predisposats a la recuperació de la tradició del conservadorisme canovista; les aportacions d'historiadors propers al Consejo Superior de Investigaciones Científicas, a la Fundación Cánovas o a la Universitat de Navarra. Etcètera. Fins arribar a l'any 1976, moment en el qual, segons l'autor, tingué lloc l'inici d'una nova època actualitzadora del personatge de la mà del ministre de la Governació i vicepresident del Govern, Manuel Fraga.

Tot entrelligant història i política, la visió panoràmica prossegueix en la tercera i darrera part de l'obra, dedicada a recrear allò que l'autor denomina «*la ficción de la segunda Restauración*». Es tracta de l'invent més recent d'una tradició liberal-conservadora, que se situa en el període que va de la transició a la democràcia el 1997, data del centenari de l'assassinat de Cánovas, quan s'assistí a la utilització d'una pretesa continuïtat històrica per part del partit en el poder, amb clara finalitat legitimadora. Historiografia al costat de l'actualització d'institucions com la Fundación para el Análisis y los Estudios Sociales (FAES)

o les fundacions creades específicament per la commemoració, propiciada des de l'Estat, d'un llegat històric que es vol actualitzar i, segons l'autor, apropiari des del poder. És per això que, en el cas de Cánovas i el canovisme, lluny de recuperar una imatge global i integradora de totes les facetes que els caracteritzaren, es potencià la seva cara més amable, fins arribar, se'ns diu, a «l'oficialització del record partidista».

Igual que en la resta del llibre, les opinions de tots els que d'alguna manera han dit quelcom sobre Cánovas i el canovisme s'hi porten a col·lació, cosa que fa que el nombre de referències creixi. Molts dels esmentats, representants acreditats i significatius de la historiografia actual, més d'un cop s'hauran sentit interpel·lats tot i les argumentacions que l'autor ofereix en relació a les idees que comenta de les seves respectives obres.

Tot plegat, un exercici historiogràfic exhaustiu i interessant, de lectura pausada però engrescadora per l'estil acurat i pel cúmul d'informació i de reflexions que conté. Necessita, tanmateix, ser complementada, reprenent el sentit de les paraules transcrits a l'inici, amb una altra historiografia nascuda fa ja unes dècades que estudia la Restauració des de baix, des de la conculcació que el sistema canovista féu de les llibertats polítiques i socials. Circumstància que, en ella mateixa, desautoritza qualsevol teoria que sostingui —com fan acreditats historiadors citats al llibre— la inevitabilitat d'un sistema que no féu més que pervertir i retardar fins gairebé el present més immediat la construcció d'una ciutadania política plena. D'aquí l'interès justificat de l'obra.

Conxita Mir